

2010-01-02

Länsstyrelsen
Miljöprövningsdelegationen
871 86 HÄRNÖSAND

Överklagan till miljödomstolen av miljöprövningsdelegationens beslut till tillståndsgivning för Statkraft SCA-Vinds uppförande av vindkraftsanläggningen vid Stamåsen, Sollefteå och Strömsunds kommuner.

Dnr. 551-18527-08 2283-130

Ångermanlands Ornitologiska förenings (ÅOF) överklagar härmed det beslut som miljöprövningsdelegationen i Västernorrlands län fattat 2009-12-02 angående uppförande av 50 vindkraftverk vid Stamåsen i Sollefteå och Strömsunds kommuner. ÅOF har tidigare i hela processen varit aktiva och bl.a. bidragit med inventeringar och kunskap kring fågellivet i området (f.f.a. kungsörn) och även svarat på de remisser som varit möjliga att svara på genom hela beslutsprocessen.

Sammanfattning

ÅOF överklagar miljöprövningsdelegationens beslut utifrån att man

- på ett felaktigt sätt använder sig av försiktighetsprincipen (**2 kap 3 § miljöbalken**) vid rubricerat beslut. Miljöprövningsdelegationen ger först tillstånd till att bolaget får sätta upp 4 vindkraftverk närmare än 2 km från ett örnbo och sedan skjuts frågor kring vilka slutliga villkor som skall gälla bl.a. för att minimera påverkan på fågellivet upp under en prøvotid med stöd av 19 kap 5§ och 22 kap 27 § tredje stycket. Det är enligt ÅOF att åsidosätta Miljöbalkens hänsynsregler och innebär i praktiken att miljöprövningsdelegationen använder bristen på kunskap som ett argument för att ge tillstånd. Ett korrekt miljöbalksförfarande hade, enligt ÅOF´ s mening varit att i tillståndsbeslutet tillmötesgå kraven på ett skyddsavstånd på 2 km och sedan låtit den kunskap som samlas under prøvotiden avgöra om några verk kan placeras närmare boet.
- inte använder sig av lokaliseringsprincipen (**2 kap 6 § miljöbalken**) när man fattar beslut om enskilda vindkraftsverks placering. Det är enligt ÅOF inte tillräckligt att bara använda lokaliseringsprincipen när det gäller att avgränsa vindkraftsparkens lokalisering utan även att använda den när det gäller att hitta bästa placeringen av varje verk inom parken. Inget resonemang förs överhuvudtaget över ifall de fyra vindkraftverk som hamnar för nära kungsörnsboet kan lokaliseras till andra delar av Stamåsenområdet eller kompletteras inom andra vindkraftsparker som bolaget samtidigt har ansökt om.
- inte gör en rimlighetsbedömning (**2 kap 7 § miljöbalken**) där denna exploatering sätts i relation till den totala utbyggnadsnivån av vindkraft som görs regionalt och nationellt just nu. Bara i Västernorrlands län och i gränsområdet till länet är just nu ca 25 olika storskaliga vindkraftsprojekt på gång där totalt 28 kungsörnspar i länet berörs. Det är alltså 54 % av alla kända kungsörnsrevir i länet. Dessutom tillkommer det kontinuerligt nya ansökningar som också riskerar att hamna inom ytterligare kungsörnsrevir. Beslutet saknar enligt ÅOF helhetssyn där denna exploatering inte satts in i ett större sammanhang.

Vårt resonemang och våra avvägningar tydliggörs nedan under rubriken "ÅOFs överväganden"

Allmänt om kungsörn och vindkraft

Kungsörnen har under årtusenden utvecklat sin överlevnadsstrategi. Till den strategin hör att inte slösa med energi i onödan. För att förflytta sig utan att behöva slå med vingarna utnyttjar de uppvindar vid bergsryggar, branter och åsar. Just kungsörn är en art som nyttjar höjdryggar, branta sluttningar m.m. där uppvindar (hangvind) och termik bildas. Det kostar mindre energi för örnarna att flyga i sådana landskapsavsnitt så en viktig födoresurs som fågelvägen finns 3 km bort kan vara mer energibesparande för kungsörnen att följa det landskapsavsnittet och flyga 5 km sträcka för att nå resursen än att flyga raka spåret "fågelvägen" 3 km till födoresursen.

Kungsörnen är orädd för alla rörliga föremål i luften. Under årtusenden har den reagerat i lufrummet och aldrig varit utsatt för hot från något som rör sig i luften. Örnarna är därför inte rädda för vindkraftverken och undviker dem inte. Därför blir de dödade. Det finns videospelningar på nätet som visar hur stora rovfåglar, i god sikt och under normala vindförhållanden, cirklar runt vindkraftverk tills de slutligen träffas av ett rotorblad och faller till marken. I Sverige har man inte sökt systematiskt efter vindkraftdödade fåglar men man har av tillfälligheter ändå hittat sju havsörnar och fyra kungsörnar, dödade av rotorblad på vindkraftverk. Havsörnar har heller inga naturliga fiender i luften och utnyttjar uppvindar på samma sätt som kungsörnar. På ön Smöla i Norge har det under de senaste fyra åren dödat minst 28 havsörnar av vindkraftverk. I vindkraftparken Altamont i Kalifornien dödas 40-60 kungsörnar årligen. Man kan således konstatera att vindkraftverk är ett reellt hot mot kungsörnar.

Fram tills nu har man inte byggt vindkraftverk i kungsörnsrevir i Sverige. De undersökningar som har gjorts över vindkraftdödade örnar har gjorts i öppen terräng, utanför revir. De få studier som gjorts i skogsmiljö tyder på att fåglar dödas i större utsträckning i skog än i öppen mark. Hur örnar reagerar för vindkraftverk i reviren kan man inte säkert uttala sig om. Riskerna utgörs dels av kollisioner där de riskerar att träffas av rotorbladen men också genom habitatförluster i sina jaktområden. Kungsörnar är långlivade fåglar och normalt tar det många år mellan att någon individ i paret blir utbytt

Trots att kungsörnar alltså är långlivade fåglar är dödligheten hög under de första levnadsåren. Det är ungefär en av fem kungsörnar som överlever till fem års ålder då de i genomsnitt börjar häcka. Att unga kungsörnar dödas av vindkraften på övervintringsområden i södra Sverige har därför en mindre inverkan på det häckande kungsörnsbeståndet. Vuxna revirhävdande örnar i Västernorrland och Jämtland stannar i regel kvar i reviret hela året. För vuxna örnar är den årliga dödligheten låg och efter första häckningen kan de finnas kvar i reviret i 20-25 år. När vuxna revirhävdande örnar, som överlevt de första kritiska åren, dödas har det väsentligt större betydelse för populationsutvecklingen.

Studier på kungsörn, främst från Skottland, visar att det behövs i genomsnitt 0,5 ungar per par och år för att kungsörnsstammen ska vara stabil. Vid lägre häckningsframgång riskerar populationen att minska. I Västernorrlands län producerades 0,06 ungar per par under 2009. Under den senaste 10-årsperioden har ungproduktionen varit 0,25 och endast under fyra av de tio åren har den varit högre än 0,3 ungar per par. Häckningsframgången för kungsörnarna i Västernorrlands län är därmed väsentligt lägre än i de övriga norrlandsläna. Länet har således en sviktande kungsörnspopulation med låg häckningsframgång varför varje häckande par bör betraktas som värdefullt ur ett bevarandebiologiskt perspektiv.

I fågeldirektivet 79/409/EEC är kungsörnen medtagen i bilaga ett. Det innebär att man skall vidta särskilda åtgärder för bevarande av deras livsmiljö för att säkerställa deras överlevnad och fortplantning inom det område där de förekommer. Därför skall bland annat följande vara förbjudet: "Att avsiktligt störa dessa fåglar, särskilt under deras häcknings- och uppfödningstid, i den mån dessa störningar inte saknar betydelse för att uppnå syftet med detta direktiv". I regeringens proposition "En ny rovdjursförvaltning" som antogs av riksdagen i oktober 2009 slår man fast att: "kungsörnens utbredning inte bör påverkas av människan." Enligt ÅOFs uppfattning innebär byggnationer av vindkraftparker i kungsörnsrevir en störning av kungsörnarna och motiverar därför att tillståndsmyndigheterna använder miljöbalkens hänsynsregler på ett seriöst och ansvarsfullt sätt.

När det gäller vilka åtgärder som behöver vidtas för att minimera risken att stora fåglar som t.ex. örnar skall förolyckas i vindkraftverk så visar den samlade erfarenheten att det är just lokaliseringen av verken som har störst betydelse. Det är mycket svårare och mer kostsamt att i efterhand försöka minska riskerna genom att vidta åtgärder som ev. begränsar verkens drift. För att kunna undvika olämplig placering av vindkraftverk krävs därför mycket kunskap om var olika fågelarter förekommer och hur de rör sig i landskapet. Ju bättre kunskap man har desto bättre placering ut fågelsynpunkt. Är kunskapen bristfällig är det därför ytterst viktigt att ta till större skyddszoner runt känsliga arters boplatser.

Skyddsavstånd till kungsörnsbon

Sveriges Ornitologiska förening (SOF) kräver i sin vindkraftspolicy en skyddszon på minst 3 km till befintligt örnbö. Se <http://www.sofnet.org/apps/file.asp?Path=1&ID=5823&File=Vindkraftspolicy-SOF.pdf>.

Enligt RSPB (Royal Society for Protection of Birds) rekommenderas buffertzoner på 2,5 – 6 km för kungsörn. Se http://www.rspb.org.uk/Images/sensitivitymapreport_tcm9-157990.pdf. Studier har visat att ett kungsörnspar vistas och flyger inom avståndet 2,5 km till bo under minst 50 % av tiden. Detta är helt naturligt eftersom de har en rörelse närmast boet dit de hela tiden drar in föda till ungarna år som de häckar.

Jämtlands ornitologiska förening (JOrF) har krävt en skyddszon på 2,5 km till befintligt örnbö vid gäller etableringen av vindkraft vid Stamåsen. ÅOF har i våra bedömningar föreslagit en miniminivå på 2 km till befintligt bo. Detta har vi hävdad i alla våra remissvar. Dessutom har vi krävt stärkt skydd av angränsande revir vad gäller bolokaler, boträd etc. för att kompensera för den förlust som det kommer att bli.

ÅOFs överväganden

Försiktighetsprincipen (2 kap 3 § miljöbalken)

Miljöprövningsdelegationen ger först tillstånd att sätta upp 50 vindkraftverk och sedan skjuts frågorna kring vilka slutliga villkor som skall gälla bl.a. för att minimera påverkan på fågellivet upp under en prövotid med stöd av 19 kap 5 § och 22 kap 27 § tredje stycket. Man går emot flera remissinstanser och sätter ett skyddsavstånd på 1,5 km till ett aktivt örnbö (det enda kända för kungsörnspar) och menar att ett minimiavstånd på 1,5 km är tillräckligt och att en utökning med 500 m inte skulle leda till någon mer påtagligt minskad risk för kollision samt att det skulle leda till ett bortfall av 4 st vindkraftverk. Samtidigt säger miljöprövningsdelegationen att det finns risker att kungsörnsstammen kommer att reduceras vid en vindkraftsutbyggnad.

Ett mer korrekt sätt att använda Miljöbalkens försiktighetsprincip, och som också ÅOF har krävt, är att inte ge tillstånd till att sätta upp enskilda vindkraftverk för nära kungsörnsbö och att kommande studier under prövotiden får visa ifall fler vindkraftverk kan sättas upp närmare örnböet ifall dokumentationen visar att kungsörnarna inte nyttjar vissa områden så mycket. D.v.s. att först när man har bättre kunskapsunderlag kan man komplettera med fler verk.

Vidare säger miljöprövningsdelegationen i beslutet att Statkrafts SCA Vind AB samlade ansökta utbyggnad av vindkraft i gränsområdet mellan Jämtland och Västernorrlands län berör ca 7 kungsörnsrevir och att viss osäkerhet råder om antal revir och revirens utbredning. Det intressanta är att föra resonemanget vidare och titta på vilken ungfågelproduktion som dessa 7 par har haft under 2008 och 2009. Under 2008, som var ett bra häckningsår i Norrland för kungsörn, så noterades endast en lyckad häckning för dessa sju par och en unge blev flygg. Under 2009, lyckades ett par (ej samma par som 2008) få ut två ungar. Det ger tre ungar under en tvåårsperiod d.v.s. i snitt 0,21 ungar/par och år. Ett lågt reproduktionstal som innebär att områdets population av kungsörn är hotad, även innan vindkraftparkerna byggs !

Med tanke på den låga reproduktionen av kungsörn i detta område där Statkraft SCA Vind ABs vindkraftsparker byggs blir verkligen varje född unge viktig för att långsiktigt hålla populationen uppe. Speciellt besvärlig tid är årsungarnas första period i juli till september när de flygtränar och uppehåller sig inom närområdet till boet. Detta närområde blir således särskilt viktigt att skydda och miljöprövningsdelegationens resonemang om att "inget talar för att en utökning av skyddsavståndet med ytterligare 500 meter skulle leda till någon mer påtagligt minskad risk för kollision med vindkraftverk" förs utan något som helst faktaunderlag. ÅOFs samlade erfarenhet är direkt motsatt, ju färre dödsfallor för fåglarna i närområdet till boet desto större chans till ungfågelnas överlevnad.

ÅOF noterar också att den argumentering som miljöprövningsdelegationen har i detta ärende inte alls är överensstämmande med t.ex. det beslut som samma miljöprövningsdelegation tagit vad gäller tillståndet till 240 vindkraftverk på Björkhöjden-Björkvattnet. Där har två bö, som dessutom inte helt säkert är örnbö men väl fjällvråksbö, fått ett skyddsavstånd på 2 km under en prövotid med ett bortfall av 13 ? vindkraftverk. Argumentationen i det fallet är att skydds-zonen skall föreskrivas som ett försiktighetsåtgärd i avvaktan på ytterligare studier.

Miljöprövningsdelegationens argumentering i detta ärende riskerar enligt ÅOF att efterföljas av liknande beslut där förekomst av örnbö, trots tidig kunskap från ideell naturvård eller myndigheter, inte ges det skydd som behövs.

Lokaliseringsprincipen (2 kap 6 § miljöbalken)

Miljöprövningsdelegationen anser som vi tidigare refererat till att det i stället för att ange en skyddszon som en cirkel med en viss diameter är mer ändamålsenligt att utifrån kända flygmönster och förväntade födosöksområden eftersträva fria flygzoner där örnarna ges fria passager mellan bon och födosöksområden. För Stamåsen säger miljöprövningsdelegationen att det finns ett antal observationer av flygmönster från år 2000 och framåt men att det inte är skäligen utifrån en avvägning mot hur många vindkraftverk som då skulle falla bort att utöka skyddsavståndet till 2 km. De säger också att "En bedömning görs även mot vilka försiktighetsmått i övrigt som kan vidtas för att minska skaderisken". ÅOF frågar sig vilka andra försiktighetsmått som miljöprövningsdelegationen syftar till. Vi ser inte att det finns angivet någonstans i tillståndet.

All expertis vad gäller vindkraft och risker för fåglar menar att den allra viktigaste åtgärden för att minimera skadan för fågellivet är valet av plats för vindturbiner. Detta speciellt i skenet av att dödligheten oftast inte är jämnt fördelad inom de parker som studerats, utan vissa verk eller vissa delområden i vindparken står för huvuddelen av de fåglar som dödas. Allt annat som görs i efterhand t.ex. att måla rotorblad i olika färger, stänga vissa verk periodvis etc. är av mindre vikt. Störst ansats skall alltså göras för att hitta rätt lokalisering av vindkraftsparken och rätt lokalisering av varje vindturbin.

ÅOF konstaterar att miljöprövningsdelegationen inte praktiserat lokaliseringsprincipen när det gäller att hitta bästa placeringen av varje verk inom parken. Inget resonemang förs överhuvudtaget över ifall de fyra vindkraftverk som hamnar närmare än 2 km från kungsörnsboet kan lokaliseras till andra delar av Stamåsenområdet eller kompletteras inom andra vindkraftsparker som bolaget samtidigt har ansökt om.

Det faktaunderlag som finns vad gäller örnparets flygrörelser är alltför kortvarigt och enbart gjort under kortare perioder under 2008 men visar ändå att den huvudsakliga flygriktningen för örnparet är tvärs över den nu planerade vindkraftsparken. Fem av åtta noterade flygningar gick igenom den planerade vindkraftsparken. Miljöprövningsdelegationen säger däremot att örnparet utifrån studierna flyger i stort sätt i alla riktningar och att flygningar djupt in i parkområdet har observerats vid några tillfällen. De säger också att något dominerande flygmönster inte kan utläsas ur observationerna och att särskilda födosöksområden inte kunnat identifieras.

ÅOF håller med om att underlaget är alldeles för knapphändigt för att kunna utröna mer exakt vilka landskapsavsnitt som örnarna nyttjar mest men att de observationer som gjorts ändå visat att det dominerande flygmönster under studietiden var i riktning NV-SO genom vindkraftsparken. ÅOF anser att miljöprövningsdelegationen återigen inte använder sig av den befintliga (men i detta fall dock knapphändiga) fakta som finns, men att man framförallt inte drar den ansvarsfulla slutsatsen av studien, att parken i sig kommer att innebära ett riskmoment för örnarna och att det därför är särskilt viktigt att minimera den totala riskbilden genom att ge paret ett tillfredsställande skydd av boets närområde.

Rimlighetsbedömning (2 kap 7 § miljöbalken)

Miljöprövningsdelegationen menar att det inte skulle ha någon betydelse för kungsörnsstammen på regional eller nationella nivå om skyddsavståndet till örnboet sätts till 1,5 km. ÅOF, JoRF, Naturskyddsföreningen, och Samhällsbyggnadskontoret i Sollefteå kommun har krävt ett större skyddsavstånd i sina remissvar och i kontakterna med bolag och myndigheter.

Vi kan inte se att miljöprövningsdelegationen har gjort någon helhetsbedömning alls över vilka konsekvenserna av vindkraftsutbyggnaden i länet kommer att få för kungsörnsstammen. Just nu är det uppemot 25 olika storskaliga vindkraftsprojekt på gång i länet och i gränsområdet till länet och totalt berörs nu 28 kungsörnspar i Västernorrlands län av vindkraftsetablering där vindturbiner kommer att stå i inne i dessa örnars revir där de födosöker och jagar året. Det är 54 % av alla kända kungsörnsrevir i länet. Ännu fler projekteringar kan förväntas i kungsörnsrevir som hittills "undgått" projekteringar. I grannlänen Jämtland och Västerbotten ser situationen likadan ut där en lika stor och möjligen ännu större procentandel av örnreviren berörs av vindkraftsprojektering

Ifall miljöprövningsdelegationen i varje enskilt beslut i rimlighetsbedömningen resonerar på samma sätt som de gör i denna tillståndsgivning d.v.s. att just denna etablering inte har någon betydelse för kungsörnsstammen regionalt eller nationellt så riskerar länsstyrelsen, som har huvudansvar för skydd av kungsörnen enligt rovdjurspolitiken, att fatta beslut där kungsörnsstammen riskerar att halveras i länet. I beslutsunderlaget för etableringen på Stamåsen har inte miljöprövningsdelegationen satt in

denna etablering i ett större perspektiv. Inte heller i beslutet om vindkraftsparken Björkhöjden-Björkvattnet SO om Stamåsen har några helhetsresonemang förts. Ser vi här början till ett systemfel, att tillståndsmyndighetens mikroperspektiv på rimlighetsbedömningen gör att helheten på sikt går förlorad?

Övrigt

Kommande studier

När det gäller kravet på att undersöka kollisionsrisken säger miljöprövningsdelegationen att "eftersök ska ske med hund inom en fastställd yta runt respektive bo enligt ett fastställt program. Allteftersom kunskapen ökar om förhållandena i området samt hur fåglar påverkats ska förslag till åtgärder lämnas i samband med den årliga redovisning som ska skickas till tillsynsmyndigheten". ÅOF tycker att denna skrivning är otydlig. Det är väl inte i ett definierat avstånd i närheten av bona som eftersök av döda örnar skall ske. Det måste väl rimligen vara i ett definierat avstånd till vindturbinerna som eftersök av döda och skadade fåglar skall göras, detta speciellt med tanke på att man själv konstaterat att örnar idag rör sig djupt inne i det planerade vindkraftsområdet! Resultatet av fallviltstudien kan dessutom rimligtvis inte utvärderas förrän kanske fem år efter att vindkraftsparken kommit igång kanske 2015-2016, det vill säga när de flesta av vindkraftparkerna i mellannorrland redan har byggts. Enligt ÅOF's syn kan därför inte fallviltstudien utgöra ett alibi för att vara mera generös i bedömningen på vilket skyddsavstånd som skall sättas till kungsörnsbon.

ÅOF anser att det nu verkligen är upp till tillståndsmyndigheten att fatta beslut som är välgrundande och ansvarsfulla gentemot naturmiljön och där Miljöbalkens allmänna hänsynsregler hanteras så seriöst som lagstiftaren avsett. Står miljöprövningsdelegationens beslut för Stamåsen fast och blir prejudicerande för alla vindkraftbeslut som kommer att tas de närmast åren så finns, enligt vår bedömning, en uppenbar risk för att kungsörnspopulationen i Sverige kommer att drabbas hårt.

ÅOF hemställer härmed om att miljödomstolen upphäver miljöprövningsdelegationens beslut angående skyddsavstånd på 1,5 km till kungsörnsbo och utvidgar det till minst 2 km.

Ångermanlands Ornitologiska förening

Thomas Birkö
Ordförande

Referenser.

Altamont Pass Avian Monitoring Team. 2008. Draft Report. Bird Fatality Study at Altamont Pass Wind Resource Area October 2005 to September 2007.

Bright, J. A., Langston, R. H. W., Bullman, R., Ewans, R.J., Gardner, S., Pearce-Higgins, J., Wilson, E. 2006. Bird Sensitivity Map to provide locational guidance for onshore windfarms in Scotland. RSPB Research report No 20.

Follestad, A., Flagstad, Ö., Nygård, T., Reitan, O. & Schulze, J. 2007. Vindkraft og fugl på Smöla 2003-2006. - NINA Rapport 248. 78 s.

Kikuchi, Ryunosuke. 2007. Adverse impact of wind power generation on collision behavior of birds and anti-predator behaviour of squirrels. Journal of Nature Conservation 16. s 44-55.

Länsstyrelsen Västra Götalands län. 2009. Fåglarna, däggdjuren och vindkraften. Rapport 2009:70. http://www.lansstyrelsen.se/NR/rdonlyres/43A4888F-DD13-4D7E-98C6-BD81CD0618A8/155107/2009_70.pdf

Walker, D., McGrady, M., McCluskie, M., Madders, M., McLeod, D. R. A 2005. Resident Golden Eagle ranging behavior before and after construction of a windfarm in Argyll. Scottish Birds 25: 24-40.